

yeni toplum

fikir dergisi

**Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla
Temel Problemimiz:**

ÇAĞDAŞLAŞMAK

Baykan SEZER Çağ-
daşlaşma ve Batı Egemenliği ●
A. Turan ALKAN Çağdaşlaşma
"Challenge"ına Karşı İslâm'ın Bir Cevabı
Var mı? ● **Attilâ İLHAN** (Mülâkat) ● **Bırol**
EMİL Nasıl Bir Çağdaş Türk Eğitimi? ● **Hayred-**
din KARAMAN (Mülâkat) ● **M. Ali KILIÇBAY** Çağ-
daşlaş(ama)mak ● **Mustafa ÇALIK** Türkleşmek,
İslâmlaşmak, Muasırlaşmak ● **Ünsal OSKAY** Çağdaş-
laşma Kavramı ve Düşüncemiz ● **Kadri CANGIZBAY**
Kültür-Medeniyet Kutuplaşması ● **Hilmi YAVUZ** Çağdaş-
laşma ve Eurotarih ● **Mümtaz'er TÜRKÖNE** Cezayir, İslâm
ve Demokrasi ● **İlter TURAN** (Sohbet) ● **Durmuş HOCA-**
OĞLU Çağ ve Çağdaşlık ● **Cemil OKTAY** "Çağdaşlaşma"yı
Tanımlamak ● **Mehmet KARAGÜL** Çağdaş Dünya Nereye
Gidiyor? ● **İlyas KILIÇARSLAN** (Çeviri) Canning ve Tanzi-
mat ● **Ünsal OSKAY** Modern Toplum ve Rousseau ●
Cemil MERİÇ - Kemal TAHİR (İktibas) ● **Ali AKYILDIZ**
Demiryolları ve Değişme ● **Vahdet ENGİN** İstikrar

Çağdaş Dünya Nereye Gidiyor?

Çağdaşlaşmanın asırın en önde gele problemlerinden biri olduğunu söylemek herhalde fazla büyük iddia olmasa gerek. Çünkü **Çağdaşlaşmak** kavramı hayatın bütün yönlerini kapsayan ve o ölçüde de çetrefil, çözümü zor bir hal arz etmektedir. Bu cümleden olmak üzere; bu konuyu irdelemek ve geleceği hakkında karara varmak, günümüzün insanının temel meselelerindedir.

Zamanımızdan en azından beş asır önce çağdaşlaşmanın bu denli ciddi bir mesele olmadığı açıktır. Şüphesiz her devrin kendi şartları ölçüsünde çağdaşlaşma problemi olmuştur. Bu daha ziyade sınırlı alanlarda ve yüzeyseldir. Medya araçlarının olmadığı bir zaman dilimi içerisinde dünya üzerinde yaşayan toplumların temel meselesi öncelikle, askeri alanda güçlü olmaktır. Bu güçlülüğün ölçüsü ise komşu toplum veya devletlerin seviyesi idi. Dolayısı ile o dönem insanları kendi çağlarını yaşamaktaydılar ve o çağla da barıştılar. Ne vakit ki dünya küçüldü ve insanlar birbirlerinden haberdar olmaya başladılar, o andan itibaren çağdaşlaşmanın boyutu ve anlamı değişti. Bu yeni oluşumda ölçü olarak aynı Çağ içerisinde yaşayan en ileri toplum çağdaşlaşmanın ölçüsü olarak alınmaya başladı ve bu çerçevede yeni yapılanmaya giden toplumlar yer yer yapıcı fakat çoğu zaman da bünyelerine uymayan yapay oluşumlara gittiler ki bu da ayrı bir sosyal problem olarak ortaya çıktı.

İçinde yaşadığımız şu zaman dilimi içerisinde **çağdaşlaşmak** en genel şekli ile Demokratikleşme ve Sanayileşme şeklinde algılanabilir. Bunlarla beraber çağdaş insanın daha birçok özellik ve kendine has problemleri vardır: Bunlar sanayi toplumunun getirdiği, şehirleşme olgusu, liberal ekonomi uygulaması, ferdin ön plana çıkması ve insanların psikolojik sıkıntıları, "yalnızlık duygusu"dur.

Küreselleşiyor muyuz?

Bugün dünyanın Globalleşmesi açısından en belirgin ve olumlu adım atan devletler kuşkusuz Avrupa devletleridir. Bilhassa ortaçağda kendi aralarında ciddi rekabet ve savaşların görüldüğü bu halklar, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde -Soğuk Savaş- bir yandan korkulu rüyaları Komünizmin yayılmacılığından kendilerini korumak, bir yandan da ağabeyi konumundaki

Teşkilatıdır. BM'nin bünyesinde daha birçok uluslararası organizasyon vardır ki bunların her biri belli bir konuya özgü organize edilmiş spesifik kurumlardır. Globalleşen dünya tezini destekler nitelikte bugün bunlardan ayrı birçok bölgesel ekonomik ve kültürel teşkilatlar mevcuttur ve her geçen gün sayıları da artmaktadır. Bunların en önemlisi ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansıdır (AGİK). Bu organizasyonlar öncelikle **Bölgelleşme** ve daha ileriki aşamada da **Globalleşme** açısından kayda değer atılımlardır.

İki kutuplu soğuk savaş döneminde, Komünist-SSCB engeli dolayısı ile başarısız olduğu iddia edilen Globalleşme olgusu; acaba, kendi kendini fes heden Maksist-Leninist uygulamanın ardından ne derecede gerçekleşme yoluna girdi? Bu sorunun cevabı oldukça zor; bir anlamda yaklaşımların diğer bir anlamda uzaklaşıldığı söylenebilir. Çünkü SSCB'nin çözülmesi Dünya'yı daha bir belirsizliğe itmiştir. En azından her iki fikri destekler nitelikte gelişmeler mevcuttur ve önemli olan bu oluşumları, ayrı ayrı olduğu gibi, kendi aralarında olması muhtemel ilişkileri de dikkate alarak, ciddi bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Günümüz Dünyasında yeni oluşumlardan, diğer bir deyişle yeni dünya düzeninden bahsederken konunun önemli bir bölümünü hiç kuşkusuz SSCB'de dolayısı ile Doğu Blokunda görülen gelişmeler oluşturacaktır. Ayrıca Asya'nın mevcut düzeni: Çin'in konumu, Japonya'da ve diğer Asya ülkelerindeki ekonomik gelişmeler, Dünya'nın konumunu ciddi bir şekilde etkileyebilecek faktörlerdendir.

SSCB'yi bu denli köklü değişimlere iten temel neden, uygulanan sistemin özel teşebbüsü engellemesi ve yönetimi baskıcı bir merkezi idareye teslim etmesidir. Bu sebepten olmak üzere SSCB, içinden çıkılmaz bir ekonomik darboğaza sürüklenmiştir. Sözkonusu çıkmazdan kurtulabilmek için başlatılan reformlar ana hatlarıyla iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar Prestiorika ve Glastnost'tur.

Bu reformlar öncelikle Doğu Bloku'nun çözülmesini sağlarken daha ileriki aşamada ise içerde Millî dağılımlara neden olmuştur. Eğer SSCB demografik yapı itibarı ile çok-uluslu değil de tek uluslu olsaydı bugün ortaya çıkan yapı siyasi açıdan çok daha demokratik olabilirdi.

Milliyetçilik modernleşmenin bir sonucudur? Evet ya da hayır demek fazla mümkün olmamakla birlikte çağdaşlaşma yolunu tutan toplumların, öncelikle millî devletlerini kurup, bu aşamadan sonra milletlerarası organizasyonlarda eşit şartlarda yer edinme çabası verdikleri söylenebilir.

Milliyetçiliğin esasen ortaya çıktığı zaman ve sosyal zemin Avrupa'nın Aydınlanma Çağına rastlar, bu dönem ayrıca Çağdaşlaşmanın önem kazanmaya başladığı zamanla eşdeğerdedir. Bu andan itibaren değişik zamanlarda ve muhtelif

yerlerde görülen milliyetçiliğin en önemli kaynağı kişinin tâbiyet duygusudur. Fert kendini, her zaman küçükten büyüğe doğru değişik katmanlar halinde belli normlara bağlı olarak, hem iç dünyasına karşı hem de dış dünyasına karşı güçlü görmek ister. Bu normlar; aile, soy, bölge, milliyet ve din gibi çeşitli soyut değerlerdir. Bunlar her ne kadar ortaklık ve benzerlik arzederse, o derece bağlılık artar ve zaman zaman kişinin dünya anlayışını tümünden bile etkileyebilir.

Yirminci yüzyıldan yirmibirinci yüzyıl'a girerken artık bu gibi değerlerin önemini kaybettiği söylenebilir. Ancak Dünyadaki yeni gelişmeler çoğu zaman bu tezin aksini destekler niteliktedir. Meselâ Yugoslavya, SSCB ve İslam Ülkelerindeki dini akımların gündendüne ağırlıklarını hissettirmeleri günümüzün eh belirgin örneklerindedir.

İdealist fikirlerin önem kazandığı sosyal zemin, genellikle iki şekilde ortaya çıkabilir: Birinci aşama, konu olan halkın siyasi ve ekonomik açıdan kısmen veya tamamen belli bir baskı altına alınmış olmasıdır ki bu halkın ilk hareketi, bu baskılardan kendini kurtarıp kendi çıkar ve değerlerini koruyabilecek millî bir devletlenme yönünde olacaktır. Daha sonraki aşamalarda ise Milletlerarası organizasyonlarda yer alma şeklinde gelişebilir. Zaten SSCB'nin ardından ortaya çıkan gelişmeler de bu istikamettir. İkinci sosyal zemin ise çok daha farklıdır. Bu durum günümüzde yer yer Avrupa devletlerinde görülmektedir. Bu zeminin karakteristik özelliği ise olabildiğince eşit şartlar altında siyasi ve ekonomik alanlarda bir araya gelen toplumların gün geçtikçe sıradan bir hayata itilmeleri ve bunun sonucunda, ferdin değişmeyen özelliği olan farklı ve üstün olma psikolojisi nedeni ile, kendilerini daha üstün görmek isteyen grupların ortaya çıkmasıdır. Bu marjinal gruplar çoğu zaman eski akımları kendilerine örnek almaktadırlar. Örneğin Almanya'daki Faşist-Nazi akımları.

Modern Dünya'nın gidişatı mutlak surette çeşitli toplum ve/veya devletlerin birbirleriyle olan ikili ya da çok taraflı ilişkilerinin artması istikamindedir. Artan bu münasebeler, halkların, millî, dinî ve kültürel kimliklerini kaybedecekleri anlamına gelmez. Şekil olarak hayat tarzında belli bir benzerlik olması mümkün; ancak dinî anlayış gibi milletlerin temel özelliği olan sahalarda aynileşme söz konusu değildir. Yine ayrıca, bu artan ilişkiler çıkar çatışmalarını sona erdirir şekilde bir düşünce de yanlıştır. Çatışmanın ancak şekilli değişebilir.

Mesela bugüne kadar barışçı yollarla yönlendirilen Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki yapılanma uygulamaları gün geçtikçe halkı rahatsız etmektedir. Çünkü yapılan bütün uygulamalar tamamen önceki yönetim alışkanlarından esinleniyor. Herşey tepeden inme uygulamalarla halledilmeye çalışılıyor. Tabiki bunların futuru hiçbir sosyal güvencesi olmayan halka çıkıyor. En azın-

dan Avrupa'daki iki yy'lık sosyal zemini olan Serbest Pazar Ekonomisi uygulaması akşamdan sahaba alınan kararlarla Bağımsız Devletler Topluğunda gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Ayrıca bugüne kadar üzerinde durulmayan öyle konular var ki hala çağdaş dünyanın gidişatını engelleyebilecek derecede önemli meselelerdir. Bunlar Kızıldoru, Nükleer silahlar, borçlar ve SSCB zamanında hiç bir akılcı izahı olmayan federal cumhuriyetler arasındaki oluşturulan ekonomik bağımlılığın bugünkü durumu. Azerbeycanda çıkan petrolün Gürcistanda işlenmesi gibi. Bunların sonunda BDT'nin geleceği ve dünyaya olabilecek etkisi tam bir belirsizlik ve durgunluğun öncesi son bir çalkantı olabilir, yine de küreselleşen dünya tezi için yeni handikaplar doğuracaktır.

Çağdaş Dünya'da Demokrasi

Günümüzde genel olarak, çağdaşlaşmanın ayırtılmaz bir özelliği gibi kabul gören demokrasi, her yerde aynı derecede önem arz etmediği için tartışılabilir. Mesela Japonya gibi ekonomik açıdan son derece güçlü bir devletin batılı anlamda parlamenter bir sisteme sahip olmaması konunun ayrı bir cephesini ortaya çıkarmaktadır.

Zamanımıza kadar geçen süre içerisinde ve hatta bugün bile Dünya üzerinde görülen sistemler ana hatlarıyla iki şekilde özetlenebilir: Monarşi ve Demokrasi. Genellikle monarklar, güçlerini dinlerden aldıklarını iddia etmelerine rağmen, demokrasilerde gücün kaynağı halktır.

Ağırlıklı bir şekilde Avrupa'da **Aydınlanma Çağı** ile gelişen pozitif ilimler beraberinde siyasi anlayışı da etkilemiş ve onu klisenin dar-statiktik çerçevesinden kurtarmak için mücadeleler verilmiştir. Bu çatışmalar sonucunda belli bir ivmeye, **insan hakları** dolayısı ile halkların özgür iradeleri önem kazanmaya başlamış, daha sonraki aşama da ise bu iradenin tayin edeceği yönetim şekli olabilecek en ideal sistem olarak genel kabul görmüştür. Bilhassa (1776) Amerika'nın kuruluşuyla ilan edilen **İnsan Hakları Bildirisi** ve (1789) Fransız İhtilali ile yeni bir boyut kazanan Halkın özgür iradesinin gerçekliği o devir Avrupası'nda özellikle krallıklar ve imparatorluklar için korkulu rüyalara vesile olmuştur. Ondokuzuncu yy'da görülen Napolyon Savaşları ve devamı olan diğer bölgesel savaşların ardından bir bir bu coğrafya üzerinde milli devletler kurulmaya başlanmıştır. Bunların en önemlileri İtalya ile Almanya'nın birliklerini kurmalarıdır ki, öncelikle 1871 Alman birliğinin kuruluşuyla önce Avrupa'nın daha sonra ise dünyanın dengesi sarsılmıştır. Mesela 1. Dünya Savaşının önemli nedenlerinden birisi de, birliğini kurup Bismark döneminde güçlenen Almanya'nın, 2. Vilhelm zamanında sömürgeye Osmanlı toprakları üzerinden başlaması ve bunun için İstanbul-Bağdat demiryolunun yapımı ve işletmesini almasıdır ki bu gelişme özellikle İngiltere'yi ve Rusya'yı rahatsız etmiştir. Ayrıca Bismark döneminde Fransa'ya karşı bir dizi ittifaklar kuran Almanya doğal ola-

rak Birinci Dünya Savaşı'na giden yolu kısaltmıştır.

Batı Menedineyi'ni bu seviyeye getiren sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi gelişmeler, kendi içlerinde çeşitli çalkantılar olmasına rağmen, son derece tabii seyretmiş, toplumun ihtiyaçları ve bunların çözümleri bir bütünlük içerisinde algılanıp hiç bir suni yapılanmaya gerek duymadan doğal halde gelişmiştir. Böyle bir ortamda gelişen Demokrasi de kaynağı olan toplumlarla bir bütünlük içerisinde ortaya çıkmıştır. Hala kendi içlerinde bu konuda bazen ikilemler görülmesine rağmen; halkın yönetime olan yakınlığı, dolayısı ile duyarlılığı yönetimi hâk karşılarında daha hassas olmaya zorluyor. Çünkü bu toplumlar da gelişen demokrasi tabii bir oluşumdur ve tabandan tavana gelişmiştir. Bundan dolayı meselelerin temeli halka inmekte ve tavana demokrosiyi öğretip kabul ettiren halkın özgür iradesidir. Ancak ithal demokrasilerde tavandan tabana bir demokratikleşmeye gidildiğinden, suni olan bu yapılanma neticesinde oluşturulan demokratik yapı tamamen üst tabakanın fikri zeminine göre şekilleniyor. Bu sebepten halk tarafından, gerek sandık başında, gerekse kamuoyunu vasıtası ile belirtilen özgür iradenin, demokratik olup olmadığı üst tarafından belirleniyor: Eğer kendi iradeleriyle uyumayan bir irade beyanı mevcutsa bu anti-demokratik yollarla demokrasi kurtarılıyor!

Cezayir olayında tüm Dünya bu gerçeği seyrederken, başta Fransa olmak üzere, demakrotik bütün Avrupa Devletleri burada "demokrosiyi kurtarma operasyonunu" alkışladı. Avrupa'nın bu siyasetinin temeli öncelikle kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarını koruma olayıdır. Bu destek bir krala karşı demokratik bir başkan olabileceği gibi, tamamen bunun tersi de tecelli edebilir. Hiç bir demokratik anlayış Cezayir'deki olayı haklı gösteremez, böyle bir yargı tamamen demokrasinin kendisi ile çelişkilidir. Çünkü hukukun üstünlüğünü savunan ve demokrat olan bir güç; olması muhtemel bir suç için söz konusu kişiyi ya da bir grubu cezalandıramaz. Eğer FIS tarafından demokrosiyeye karşı bir gişimde bulunulsa idi ondan sonra yapılacak bir icraat haklı olabilirdi. Tüm bu sebeplerden dolayı Cezayir olayı çağdaş dünyanın demokrosi imtihanı olmuştur. Yoksa bizi Cezayir başka türlü alakadar etmiyor, zaten kendi iç meselesidir.

Üçüncü Dünya'nın demakrotikleşme açısından içine düştüğü açmaz, sınılaşma ve diğer sosyo-kültürel alanlarda da mevcuttur. Bunun esas sebebi toplumların coğrafya, din, sosyal psikoloji gibi değişik konulardaki farklılıklardır. Bu itibarla geri kalmış milletler çağdaşlaşım derlerken çok kereler kendilerini yeni problemlerin içinde buluyorlar.

Batı için çağdaşlaşmak herhangi bir tercih olmayıp son derece tabii gelişmeler olduğunda, kendisi açısından ideal görünmesi oldukça normaldir.

Ancak bu kavram ve olguların olduğu gibi başka yerlere ithali; muz ağacının karasal bir bölgeye dikilip meyve vermesini beklemekten pek farklı değildir. Muz ağacının orada meyve vermesi için tek şart var ki o da gerekli hava koşullarının sağlandığı suni bir seradır. Ancak burada da yine meyvenin doğal tadı alınmaz.

Yine Dünya Düzeni hakkında yapılan bu kısa mülhazalardan sonra nihai bir değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir: Öncelikle bu yeni dönemde halkların birbirleriyle olan ikili ya da çok taraflı ilişkilerinin sayısı artacak ve kapsamı genişleyecektir. Bugünkü anlamdaki devletlerin rolü ve önemi azalırken buna karşılık ekonomik ve kültürel kurumların fonksiyonları artacaktır. Hatta şimdiye kadar devletlerin en belirleyici özelliği olan "ülke" kavramı bile eski önemini kaybederek yerini siyasi, ekonomik ve kültürel kurumların soyut sınırlarına bırakacaktır. Çünkü dünya teknolojik gelişmelerin tezahürü ile o kadar ufaldı ki onu coğrafi anlamda sınırlara ayırmak bir anlamda önceki önemini kaybederken daha çok hareket serbestliğini engelleyen bir oluşum olarak görülmeye başlandı. Bu arada devletin rolü her geçen gün biraz daha değişerek daha çor marjinal veya bölgesel ihtiyaçları organize eden bir kurum olmaya başladı. Örneğin, eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetler... Daha sapsamli işler ise, gün geçtikçe uluslararası organizasyonların denetimine alınmaktadır.

Dünya halklarının birbirleriyle olan haberdarlığı, yer yer onları belli coğrafya üzerinde oluşturulan suni birlikten ziyade, dünyanın değişik yerlerinde de olsa, özellikle kültürel ve dini açıdan özdeşlik gösteren toplumların birbirlerine olan

duyarlılığı, artık coğrafi sınırları aşip daha değişik mecralarda önem kazanmaya başladı.

Aynı konu ekonomik çıkarlar için de geçerli olduğundan ve bu dönemde ekonomik münasebetler büyük şirketler tarafından icra edileceğinden, fertler için birinci derecede önemli olan, devletin çıkarından önce kendi şirketinin çıkarı olacaktır. Böylece, devletin rolü azalırken büyük şirketlerin çıkar çatışmaları önem kazanacaktır.

Siyasi arenada da buna benzer gelişmeleri görmek mümkün. Mesela; 31.01.1992 günü Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda alınan bir karar gereğince, üye devletlerde yapılacak herhangi bir insan hakları konusundaki araştırma için önceden gerekli olan: söz konusu devletin onayı kaldırıp, sadece teşkilatın oy çoğunluğu yeterli hale getirildi ki bu da devletin kendi sınırları içindeki egemenlik gücüne getirilen yeni bir sınırlamadır.

Öyle görünüyor ki bu gidişat aynı yönde devam ettiği takdirde belki uzun bir dönem sonra fertlerin kimliklerini tayin eden faktörler bağlı olduğu devletten ziyade içinde bulunduğu iktisadi veya siyasi organizasyon olacaktır. Yeni dönemde birçok şey değişirken dedeğışmeyen tek şey milletler arasında var olan çeşitli konulardaki mücadeleler olacaktır. Belki bu çatışmaların şekli değişebilir, ancak mücadelenin kendisi öyle ya da böyle devam edecektir.

Burada bize düşen, önümüzdeki olayları çok geniş perspektifden değerlendirip, hiçbir duygusallığa ve dış baskıya fırsat vermeden kendi çıkarlarımızı bu yeni dönemde akılcı bir şekilde korumak olacaktır.